

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно-научно веће

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука од 10. октобра 2013. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације Мр Зорана Чупића под насловом „Политичке странке у Европској унији“. После прегледа рада, Комисија у саставу проф. емеритус Др Вукашин Павловић, проф. Др Весна Кнежевић-Предић и проф. Др Слободан Самарцић (ментор), професори Факултета политичких наука, подноси Наставно-научном већу Факултета следећи

Извештај
о прегледу и оцени докторске дисертације

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Мр Зоран Чупић рођен је 16. 8. 1964. године. Факултет политичких наука завршио је 1988. године на смеру Међународне студије. Магистрирао је на истом факултату 1995. године тезом «Процес транзиције у Пољској, Мађарској и Чехословачкој (Чешкој и Словачкој)». Проширену верзију овог рада објавио је као књигу под насловом *Процес транзиције у централној Европи – прва фаза*, у издању Института за међународну политику и привреду, Београд, 1997.

Од 1990. до 2002. године ради најпре као асистент приправник, а потом као асистент на предмету Међународни политички покрети у оквиру Одељења за међународне студије. Радећи на том предмету, заједно са Др Браном Марковићем приредио је зборник *Међународни политички покрети* (ФПН, Београд, 2000). Године 2002. изабран је за асистента на предмету Европски односи и Европска унија. Од тада је похађао неколико летњих школа и семинара из области европских студија.

Од школске 2008-09. године ради као асистент на предметима Политички систем Европске уније и Развој и проблеми европских интеграција (основне студије). Од школске 2003-04. радио је као асистент на последипломским студијама Европске студије, а од

школске 2009-10. ради као асистент на академским мастер студијама Европске интеграције. У оквиру последипломских студија држао је предавања на предмету Политички систем европске уније. Заједно са проф. Слободаном Самарцићем сачинио је обиман избор радова на енглеском језику (reader) за предмет Политички систем Европске уније.

Поред редовних асистентских активности на поменутиим предметима Мр Зоран Чупић био је активан и у другим облицима рада Факултета. Од маја до новембра 2003. године био је асистент на програму Обука државне администрације Србије и Црне Горе у пословима придруживања Европској унији. Овај Програм био је финансиран од стране Европске агенције за реконструкцију, а спроведен је по методологији Европског колеџа из Брижа. У сврху ефикасног спровођења обуке сачинио је, заједно са проф. Слободаном Самарцићем, обиман зборник чланака (reader) *Европска унија и процес придруживања Србије и Црне Горе* (ФПН, Београд, 2003), којим су пропраћене све наставне области у оквиру програма обуке.

Од октобра 2003. до јуна 2004. Мр Зоран Чупић је био координатор пројекта Студентска парламентарна пракса, који је спроведен у сарадњи Факултета и ОЕБС-а. Као члан тима Факултета политичких наука за писање Државне стратегије Србије за приступање Србије и Црне Горе Европској унији, Мр Зоран Чупић је учествовао у колективном раду на формулисању дела за који је био задужен ФПН. Посебно је написао прилоге «Досадашњи резултати Србије у процесу прикључивања СЦГ» и «Процес стабилизације и придруживања». Заједно са проф. Весном Кнежевић-Предић написао је прилог «Демократија и владавина права».

Мр Зоран Чупић је учествовао у реализацији научноистраживачког пројекта пројекта «Србија у процесу придруживању Европској унији» који је спровео тим Факултета политичких наука у периоду 2006-10. година. Учествовао је у изради научноистраживачког пројекта «Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту» који финансира Министарство науке (број. пројекта 179076). У том периоду учествовао је на неколико научних конференција које су происходиле зборницима радова међу којима су и његови које ћемо овом приликом укратко приказати:

- **Утицај проширења на Европску унију**, у зборнику *Србија у процесу придруживања Европској унији*, приредио Слободан Самарџић, Службени гласник, Београд, 2009. стр. 69-89.

Предмет рада је анализа политичких ефеката досадашњих проширења, а посебно последњег, најобимнијег, из 2004. године, на функционисање Европске уније. У вези с тим у раду се отвара низ питања од којих су најзначајнија следећа: Да ли се и како нових дванаест чланица уклапају у постојећи институционални оквир и начин доношења одлука унутар ЕУ? Да ли ће и у којој мери већи број актера утицати на функционисање политичког система ЕУ? Каква су досадашња искуства у функционисању ЕУ-27 у погледу обима и квалитета „легислативне продукције“? Које институционалне реформе су нужне а које су реално оствариве? Сва ова и многа друга питања која се отварају након последњег проширења ЕУ посматрају се из угла теоријски познатог односа између проширења и продубљења ЕЗ/ЕУ. У складу с тим у раду се анализира: место проширења ЕУ у корпусу теорија европске интеграције, као и теоријско одређење основних појмова везаних за процес проширења и продубљења; измене и допуне оснивачких уговора и прилагођавање ЕЗ/ЕУ на функционисање у новим условима, и досадашња искуства у функционисању Савета, Европске комисије и Европског парламента, после проширења из 2004. и 2007. године.

- **Европска унија у транзицији**, у зборнику *Криза Европске уније*, приредили Слободан Самарџић и Ивана Радић Милосављевић, Службени гласник, Београд, 2013. стр. 89-101.

Европска унија суочава се са свеобухватном системском кризом – економском, финансијском, политичком, демократском – која на дужи рок може имати значајне последице на будућност економске и монетарне уније, али и на европску интеграцију у целини. Овај рад разматра начине на које је Европска унија реаговала на кризу. У том контексту, осим Европском стабилизационом механизму, посебна пажња посвећује се Уговору о стабилности, координацији и управљању у економској и монетарној унији. Као могућа решења за кризу разматрају се два предлога: предлог Европске комисије о стварању демократске федерације националних држава и Коначан предлог Групе за будућност Европе.

- Грађанство ЕУ и европске странке – *aller-retour*, у зборнику *Европски грађанин у времену кризе*, приредили, Слободан Самарџић и Ивана Радић Милосављевић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2013, стр. 145-163.

У раду се полази од чињенице да Уговор о Европској унији (2009) истиче да је задатак политичких странака на европском нивоу да допринесе формирању европске политичке свести и изражавању воље грађана Уније, па је зато развој представничке демократије у најбољем интересу њених грађана. У том смислу, европске транснационалне странке су кључ успешне артикулације њихових гласова на нивоу ЕУ. Имајући то у виду, овај рад бави се анализом датих могућности, али и препрека које битно утичу на шире и ефикасније укључивање европских странака у премошћавање празнине између два нивоа политике – националног и европског. То је значајно, јер се у европским странкама виде значајни инструменти генерисања транснационалне јавне дебате широм Уније, што би био значајан подстрек за формирање европског јавног мњења.

Овом приликом приказаћемо укратко и књигу Мр Зорана Чупића *Процес транзиције у централној Европи – прва етапа* (издавач Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1997), која представља научни првенац из ове области истраживања у нашој земљи.

У књизи се анализира процес транзиције у три, односно четири централноевропске земље (Пољска, Мађарска, Чехословачка, односно Чешка и Словачка) које су одиграле веома значајну улогу у отварању процеса радикалних промена постојећих реалсоцијалистичких система. Према је и у овом случају аутор морао да се суочи са низом теоријско-методолошких питања и контроверзи, с обзиром на тада још увек у великој мери енигматичну природу процеса транзиције, он се определио да тежиште свог рада усмери на опис и анализу дубоких друштвено-политичких, економских и спољнополитичких промена у овим земљама у прве три године процеса транзиције (1989-1992. година). Овако временско одређење предмета анализе се показало сасвим оправданим, јер су догађаји (промене на власти у неким од ових земаља) показали да процес транзиције није линеаран и хомоген феномен, већ да се одвија и исказује у етапама које ваља посебно и подробно испитивати.

Аутор најпре настоји да пронађе одговор на веома важно питање о утицају историјског и културног наслеђа ове три, односно четири земље, на чињеницу да су управо оне одиграле пионирску улогу у процесу транзиције. Осим тога ове промене су изведене брзо и без великих ломова (у Пољској и Мађарској методом „округлих столова“, а у Чехословачкој „плишаном револуцијом“).

Други део рада обухвата промене остварене у области политичког система – прелазак из једнопартијског у вишепартијски систем и уобличавање нових партија. Трећи део је посвећен економским димензијама транзиције, реформама и различитим методама приватизације, уз поређење са претходним транзицијама (прелазак капитализма у социјализам путем политичких револуција у XX веку) које сугеришу да је увек било много једноставније променити политичке системе него друштвено – економске односе. Најзад, у четвртом делу се разматрају међународни положај и радикалне промене у спољним политикама наведених земаља, односно њихово окретање свом доскорашњем главном противнику, Западу и НАТО пакту. У закључним разматрањима се прегледно упоређују резултати истраживања са хипотетичким оквиром анализе. Аутор показује да је у разматраним земљама процес транзиције резултат дубљих друштвених, политичких и економских специфичности региона, и сваких од њих посебно, али и да политичка свест не може волунтаристички да обликује друштвено биће, што се материјализује у противречностима, ограничењима и изневереним надама који се појављују на крају разматраног периода.

Овај рад представља прву, код нас, политиколошку анализу главних аспеката (економски, политички, међународни) процеса транзиције у три централноевропске земље. Теоријско-методолошки добро постављен, утемељен на релевантној литератури, са садржајним компаративним увидима, он представља значајан корак у сагледавању основних обележја, карактеристика, противуречности, домета и ограничења процеса транзиције. Значај рада за науку о међународним односима је увећан тиме што су у њему садржана и питања међународних и спољнополитичких компонената процеса транзиције у овом региону, пружајући увид у прве манифестације појаве која ће касније израсти у најзначајнији фактор и највећу непознаницу безбедности Европе – ширење НАТО на Исток.

Мр Зоран Чупић је члан је Удружења за политичке науке Србије. Активно се служи енглеским и немачким језиком.

Докторска дисертација „Политичке странке у Европској унији“ има 281 страну (без литературе) и састоји се из увода, пет поглавља и закључних разматрања, уз списак литературе. Прво поглавље односи се на теоријско-појмовна разматрања Европске уније; друго поглавље разматра питање односа политичких странака и савремене демократије; треће се бави институционалним оквиром деловања политичких странака у ЕУ; четврто поглавље анализира положај политичких странака у целовитом политичком систему ЕУ; пето поглавље за свој предмет има будућност политичких странака у развојној перспективи Европске уније. Свако од поглавља има одговарајуће подцелине.

Истраживање је обављено на основу обимне грађе од преко 200 библиографских јединица, изворних докумената Европске уније, научних и стручних радова у форми књига и чланака у периодици. Литература је изложена на крају рукописа.

2. Предмет и циљ дисертације

Основни предмет истраживања кандидат је поставио у шири оквир политичког система Европске уније. Он је пошао од уобичајеног теоријског става по којем је ЕУ сложени систем одлучивања и управљања јавним пословима у једној наднационалној заједници, унији која се састоји од више држава чланица. Основну динамику таквог система кандидат види у политичком процесу заснованом на међусобном односу главних актера европске интеграције. То је четвороугаони ланац који чине: стабилне институције ЕУ, владе држава чланица, политичке странке и интересне групе. Управо једна од тих карика – **политичке странке на нивоу Европске уније**, представљају главни предмет истраживања овог рада.

Улогу политичких странака у политичком систему ЕУ кандидат објашњава полазећи од њиховог класичног одређења. Политичке странке у модерним демократским државама играју кључну улогу у артикулацији политичке воље грађана и представљању њихових интереса. Њихова улога се сматра незаобилазном у успостављању и функционисању модерне политичке заједнице. О значају политичких странака кандидат илуструје примером Италије и СР Немачке после Другог светског рата када оне ове

организације уносе у своје уставне акте, што после њих чини и већина других европских земаља. И данас, када је јасно да садржина појма политичка странка није иста као пре пет или шест деценија, и када се све чешће изражава резерва у погледу њиховог демократског капацитета да буду истински представник интереса грађана и њихове воље, јасно је да су странке и даље *sine qua non* представничке демократије. Полазећи од тога да су демократија, у савременом поимању те речи, и политичке странке нераскидиво везане, кандидат својом анализом одговара на основно истраживачко питање свог рада: **шта се дешава када политичке странке покушају да се истргну из тог загрљаја и реше да напусте природно место демократије – националну државу?** Ово питање, у најсажетијем виду представља основни научни проблем његовог рада, који га је водио у избору грађе и примени претходно припремљеног методолошког оквира.

У својој анализи аутор скреће пажњу да историја политичких странака бележи покушаје транснационалног организовања још крајем XIX и почетком XX века, посебно у свом левом спектру. Међутим, истиче аутор, тек појавом Европске уније, а посебно од првих избора за Европски парламент (ЕП), 1979. године, може се говорити о озбиљном покушају како транснационализације тако и супранационализације у организовању и деловању политичких странака. У том смислу ЕП је јединствен орган те врсте, без преседана у историји политичког представљања.

Поред овог теоријског и историјског доприноса разумевању самог темеља деловања политичких странака у ЕУ, кандидат даје и њихову класификацију, која додатно доприноси научном објашњењу овог феномена. У својој анализи он показује да политичке странке у Европској унији остварују своје деловање на два организациона нивоа, и то као: 1. Страначке (политичке) групе, и 2. транснационалне страначке федерације. Први ниво тиче се деловања странака унутар Европског парламента, а други њиховог ширег организовања на паневропском плану. Без ове дистинкције, на којој аутор инсистира, не може се разумети ни начин ни смисао данашњег страначког организовања не само у ЕУ него и у европским размерама.

Имајући у виду поменуто организационо двојство европских странака, аутор се претежно усредсређује на деловање странака у Европском парламенту. Основна тежња ових организационих форми садржана је у остваривању утицаја у том једином правом представничком телу ЕУ, који је временом добијао све више овлашћења што је

коинцидирало са растом европске димензије организовања политичких странака. Овај процес кандидат прати на један историјско-синтетички начин. Он истиче да је до првих директних избора за Европски парламент, 1979. године, постојао је већи број страначких група које су временом мењале и састав и назив. До данас, међутим, тај процес је издвојио шест политичких групација које су осигурале стабилно место у досадашњим сазивима ЕП. Њима је кандидат у својој анализи посветио највећу пажњу. То су: социјалдемократи и социјалисти, странке десног центра (народњаци), либерали, радикална левица, зелени и регионалисти, антиевропске странке и екстремна десница.

После готово шест деценија постојања страначке (политичке) групе у Европском парламенту играју водећу улогу у његовом функционисању. Аутор показује да такав положај заснивају како на високо организованом структури (статути, председници група, администрација, одбори, радне групе, итд.), тако и на сопственим буџетима. На основу спроведених истраживања аутор износи неколико теза о њиховом деловању унутар ЕП:

- уочен је висок степен сагласности и јединства унутар политичких група;
- политичке групе немају механизме да спрече непоштовање страначког договора од стране неке од националних делегација;
- приметан је пораст такмичења између политичких групација и то по идеолошко-програмској основи;
- у порасту је гласање по идеолошко-програмској, а у паду је гласање по националној основи.

Имајући у виду изложени значај политичких странака у свакодневном деловању политичког система ЕУ, кандидат је део истраживања посветио и уговорно-уставној, као и законској регулативи политичких странака у ЕУ. Од Уговора из Мастрихта (1993) до данас видан је покушај европских уставотвораца да деловање странака нормирају и осмисле у форми обавезујуће норме. И у овом аспекту истраживања кандидат пружа продубљено објашњење везе између нормативне регулативе страначког деловања, циљева интеграције и стварног значаја странака у процесу интеграције.

Имајући у виду досад речено, основни циљ дисертације био је да се научно објасни да ли је функционисање Европске уније заиста засновано на представничкој демократији, и у том контексту, да ли политичке странке, као њен кључни носилац у националним државама, и на европском нивоу доприносе формирању европске

политичке свести и изражавању воље грађана Уније. Дакле, да ли и у којој мери су политичке странке унутар Европске уније у прилици да допринесу демократском функционисању политичког система Уније, односно да утичу на смањење „демократског дефицита“. Један од нужних предуслова за постизање овога циља било је јасно концептаулно одређење и дефинисање политичких странака на европском нивоу, утврђивање њиховог актуелног положај у институционалној структури ЕУ, као и однос између прокламованог и стварног места и улоге политичких странака унутар уставног аранжмана Уније. Извршена анализа у потпуности је остварила циљеве овог истраживачког подухвата. Овим радом не само да је тематски попуњен један недостатак у домаћој политичкој науци, већ је у кључним тачкама предмета истраживања – систематизација и класификација, научно објашњење – постигнут значајан допринос за разумевање постојања и деловања политичких странака у Европској унији.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотетички оквир истраживања кандидат је изложио у пријави овог докторског рада. То је учинио у виду једне опште и неколико посебних хипотеза.

Општа хипотеза је гласила: Политичке странке у Европској унији, у условима постојећег конституционалног поретка, без јасно утврђене улоге и формално-правног и процедуралног оквира деловања, нису у стању да допринесе формирању европске политичке свести и изражавања воље грађана Уније.

Потврду опште хипотезе кандидат је добио путем своје анализе односа постојећег формално-правног оквира деловања европских политичких странака, циљева постојања европских странака датих не само у оснивачким уговорима него и у једном броју политичких докумената и, коначно, анализом начина деловања странака у оквиру целовитог политичког система ЕУ. Кандидат је показао да постоји низ структурних и политичких препрека за постизање сагласности између норми, циљева и праксе деловања европских странака. Своју анализу кандидат је извео и уз помоћ једног броја посебних хипотеза, од којих су најважније следеће:

- Настанак, развој и положај политичких странака у политичком систему Уније резултат су односа непрестаног надметања федералистичке и међувладине струје у развоју Европске уније.

- Реални утицај Европског парламента као и „другоразредни“ карактер његових избора не доприносе нити јачању утицаја нити повећању легитимитета европских политичких странака.

- Улога политичких странака у Европској унији опредељена је и начином њиховог организовања. Страначке групе у Европском парламенту и транснационалне партијске федерације представљају лабаво повезане савезе странака држава чланица, што онемогућава озбиљнију централизацију њиховог унутрашњег живота.

- Постигнути степен кохезије у одлучивању по идеолошко-програмској линији, не спречава страначке групе да током изјашњававања о законодавним актима имају у виду национални моменат, интерес државе из које потичу.

- Један од главних разлога „демократског дефицита“ је недостатак страначког система на нивоу Европске уније. Његово креирање омогућило би грађанима Уније да путем јединствене европске страначке структуре изразе своје интересе који би били преточени у законске акте који се доносе на нивоу Европске уније, што би допринело развоју представничке демократије на којој се Унија, декларативно, заснива.

- Формирање, деловање и будућност оригиналних транснационалних странака, зависи од адекватног институционално-правног и политичког амбијента који ће им, својом спремношћу на промене и прилагођавање омогућити извесну и ничим ометану егзистенцију.

Набројане посебне хипотезе, садржане у пријави ове дисертације, помогле су кандидату да истраживачки поступак води у смеру свог основног истраживачког питања и задатка. Већина ових хипотеза, заједно са генералном, потврђена је аналитичко-синтетичним поступком којем је била изложена велика и сложена грађа овог истраживања. На основу тога, аутор је могао да изведе поуздане доказе за своје претходне тврдње (хипотезе).

4. Структура дисертације и кратак опис њеног садржаја

Дисертација има следећу тематску структуру:

Уводна разматрања

I ЕВРОПСКА УНИЈА - ТЕОРИЈСКО-ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА

1. Европска унија као предмет академског изучавања
2. Главни теоријски приступи проучавању Европске уније
3. Природа и карактер Европске уније – класична међународна организација, сложени политички систем, sui generis феномен

II ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ И САВРЕМЕНА ДЕМОКРАТИЈА

1. Изучавање политичких странака – стање ствари
2. Страначке фамилије – проучавање, основе разликовања - сумарни преглед
3. Политичке странке на почетку XXI века – опадање значаја или прилагођавање новим условима деловања

III ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

– ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

1. Политичке странке и процес “европеизације”
2. Уговорни и институционални оквир деловања политичких странака
 - 2.1. Процес конституционализације евространака
 - 2.1.1. Уговорна одредба – признање евространака
 - 2.1.2. Финансирање евространака
 - 2.2. Европски парламент – средиште деловања политичких странака
 - 2.2.1. Место Европског парламента у институционалној структури Европске уније
 - 2.2.2. Избори за Европски парламент
3. Да ли постоји страначки систем Европске уније?

IV ПОЛОЖАЈ И ДЕЛОВАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ СТРАНАКА У ПОЛИТИЧКОМ СИСТЕМУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Дефинисање евространака – нужност термилошког разликовања

1. Страначке групе у Европском парламенту
 - 1.1. *Група Европска народна партија (EPP)*
 - 1.2. *Група Прогресивни савез социјалиста и демократа (S&D)*
 - 1.3. *Група Савез либерала и демократа за Европу (ALDE)*
 - 1.4. *Група Европски конзервативци и реформисти (ECR)*
 - 1.5. *Група Европска уједињена левица – Нордијска зелена левица (GUE/NGL)*
 - 1.6. *Група Зелени/Европски слободни савез (Greens/EFA)*
 - 1.7. *Странке крајње и екстремне деснице*
 - 1.8. Коалиције у Европском парламенту и кохезија политичких групација

2. Транснационалне страначке федерације
 - 2.1. *Европска народна партија*
 - 2.2. *Партија европских социјалиста*
 - 2.3. *Савез либерала и демократа за Европу*

V РАЗВОЈ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ ЕВРОПСКИХ СТРАНАКА

1. Европска унија као (не)демократска политичка заједница
2. Политизација Европске уније – да ли је то решење?
3. Евространке у условима кризе представничке демократије

Закључна разматрања

Пет поглавља ове дисертације имају следеће, кратко описане, садржаје:

У првом поглављу – Европска унија – теоријско-појмовна одређења, циљ кандидата је био да објасни природу и карактер Европске уније. У ту сврху дат је преглед главних теоријских приступа изучавању Европске уније, као и главна обележја система

власти који је развијен на нивоу Уније. То је било нужно како би се представио општи контекст у којем политичке странке у ЕУ делују и теже да остваре своје основне функције. Аутор констатује да до озбиљнијег изучавања ЕУ долази средином осамдесетих година двадесетог века. Најважнији разлози за то су, између осталог: прво, константно ширење ЕЗ/ЕУ које се огледа у повећању броја држава чланица, који је достигао 28 чланица; друго, ширење круга најзначајнијих јавних политика у којима Унија има одлучујућу улогу, и треће, значајне и прилично редовне измене и допуне оснивачких уговора (закључно са Уговором из Лисабона). Посебно је важно да је у овај обиман посао укључен најшири круг хуманистичких наука. Такође, низ је показатеља који иду у прилог тврдњи о порасту интересовања за ову област: оснивање већег броја научних часописа и академских мрежа, које се превасходно или у потпуности баве овом облашћу; различити програми и пројекти финансирани како на националном тако и на нивоу ЕУ; увођење великог броја мастер програма и специјализованих курсева широм Европе, докторске и постдокторске студије, и сл.; пораст броја академских институција које едукују нове генерације академика које ће се професионално бавити студијама ЕУ.

Посебно место у овом поглављу чини осврт на основне поставке најзначајнијих теорија европске интеграције: неофункционализам, међувладин метод интеграције (класични и либерални); затим приступи изучавања са становишта „наднационалне владавине“: управљање на више нивоа, мрежа политика, нови институционализам (историјски институционализам, институционализам рационалног избора и социолошки институционализам).

Друго поглавље – **Политичке странке и савремена демократија** подељено је на три дела. У првом, под насловом *Изучавање политичких странака – стање ствари*, аутор указује на пионирске радове аутора који су се бавили проблемом политичких странака. У том смислу чини осврт на најзначајније ставове и учења о политичким странкама аутора као што су: Моизеја Острогорски, Роберт Михелс и Макс Вебер. Указује се на актуелност неких њихових ставова, а посебно истицање оне „неморалне“ стране унутрашње организације и живота странака, када оне саме себи постају циљ или оруђе у рукама страначких руководстава које је, углавном вођено тежњом за остварењем одређених личних циљева, пре свега моћи. Поред ових аутора, дат је и осврт на ставове о политичким странкама једног од наших највећих правника, Слободана Јовановића, који

јасно изражава своје мишљење о политичким странкама, када тврди да се „модерна организација законодавне власти не може разумети, ако се модерне странке не буду познавале.“ Од аутора који су се после II светског рата латили подухвата проучавања политичких странака, аутор посебно истиче Мориса Дивержеа, и његов рад „Политичке партије“, чија појава је деловала као снажан стимуланс да се крене у озбиљно проучавање ове области. Посебно се разматра питање могућности изградње опште теорије политичких странака, и покушаја чињених у том працу (анализа „структуралног функционализма“ и „анализа рационалног избора“).

У другом делу овог поглавља, *Страначке фамилије-проучавање, основе разликовања- сумарни преглед*, анализирају се четири фазе у развоју политичких странака у Европи, при чему се полази од три организациона „лица“ странака: *странка на терену (the party on the ground)*, *странка централа (the party in central office)*, *странка у власти (the party in public office)*, при чему је тежиште на анализи промене у равнотежи између ова три „лица“, у одређеним временским периодима. У том смислу разликују се: *елитне странке, масовне странке, народне странке и картел странке.*

У трећем делу другог поглавља – *Политичке странке на почетку XXI века – опадање значаја или прилагођавање новим условима деловања*, аутор указује на периодична отварања расправа о опадању утицаја, па и нестанку политичких странака. При томе се, за такве тврдње, наводе следећи аргументи: константно опадање броја чланова политичких странака, замирање унутарстраначког живота, опадање броја грађана који излазе на изборе, удаљавање политичких странака од друштва и успостављање све чвршћих веза са владом и државом. Међутим, све те промене нужно је посматрати у променама окружења у којима странке делују: промене у социјалној и економској сфери, промене у политичким вредностима и понашању грађана, трансформација структуре политичке комуникације, промене политичких тема и политичких агенди, промене изазване процесом глобализације, при чему се посебно издваја ЕУ као специфична позорница за деловање политичких странака.

Треће поглавље – **Политичке странке у Европској унији – институционални оквир**, бави се проучавањем места и улоге политичких странака у контексту европске интеграције. У првом делу овог поглавља – *Политичке странке и процес европеизација-* анализира се концепт европеизације и с тим у вези утицај институционалне архитектуре

ЕУ на националне странке, посебно на њихово унутрашње прилагођавање у погледу начина утврђивања политике и њеног спровођења. Аутор наводи чињеницу да се ради о двојакном утицају: *директном* – реч је о утицају који, нпр. имају избори за ЕП, европске политике, и сл. на организацију, програме и стратегије националних странака; и *индиректном* – који превасходно утиче на промене у начину такмичења између странака, а последица је измештање појединих политика са националног на европски ниво.

У другом делу овог поглавља – *Уговорни и институционални оквир деловања политичких странака* – аутор анализира процес конституционализације евространака, при чему је полазна тачка уговорна одредба (тзв. „партијски члан“ у Уговору из Мастрихта) којом се, фактички, први пут дефинише улога политичких странака на европском нивоу. Пошто је ова одредба остала на нивоу декларативног, посебно се анализирају активности, пре свега, посланика ЕП, у покушајима да се изборе за повољнији положај евространака, тачније њихово осамостаљивање у односу на политичке групе унутар ЕП. Ту се као посебан проблем анализира питање финансирања ових странака, тачније њихово финансијско осамостаљивање у односу на политичке групације.

Посебан део у оквиру овог поглавља аутор посвећује Европском парламенту као средишту деловања политичких странака. Ту се, пре свега, разматра његово место у институционалној структури ЕУ. Анализа је јасно показала да је ЕП орган који и поред тога, што готово у свим изменама осивачких уговора добија нова, шира, овлашћења, и даље представља најслабију карику у институционалном ланцу ЕУ.

У **четвртој поглављу** – **Положај и деловање политичких странака у политичком систему Европске уније**, аутор анализира два основна облика организовања политичких странака на европском нивоу – страначке групе у Европском парламенту и транснационалне страначке федерације, као посебан облик ванпарламентарног организовања.

У првом делу поглавља аутор указује на фазе развоја и начин функционисања страначких група у Европском парламенту, од оснивања ЕЗ до данас (закључно са изборима за Европски парламент, маја 2014. године). Предмет анализе је седам страначких група које су „присутне“ у последња два сазива ЕП (2009. и 2014. године): *Европска народна партија, Прогресивни савез социјалиста и демократа, Савез либерала и демократа за Европу, Европски конзервативци и реформисти, Европска уједињена левица,*

Нордијска зелена левица, Зелени /Европски слободни савез, и странке крајње и екстремне деснице.

Посебну пажњу аутор посвећује анализи коалиција које ове групе успостављају током свог мандата у Европском парламенту и нивоу кохезије који се остварује унутар сваке од њих. Општи закључак је да Европским парламентом и даље доминирају три најзначајније страначке групације: *Европска народна партија, Прогресивни савез социјалиста и демократа и Савез либерала и демократа за Европу.*

У другом делу поглавља аутор анализира три најстарије и уједно најзначајније транснационалне страначке федерације: *Европску народну партију, Партију европских социјалиста, и Савез либерала и демократа за Европу.* Поред главних политичко-програмских разлога за њихово формирање, анализирана је свака од ових федерација – како њихова организациона тако и програмско-политичка страна.

У **петом поглављу** – **Развој Европске уније и перспективе европских странака**, аутор анализира Европску унију са становишта њеног „демократског квалитета“ као политичке заједнице. С тим у вези даје се преглед најважнијих оцена о стању демократије - „демократског дефицита“ - унутар ЕУ и могућих начина за његово превазилажење.

У том контексту посебна пажња посвећује се појачаној „политизацији ЕУ“ као једном од могућих решења за постизање већег ниво демократије. То је посебно актуелно у времену дубоке кризе са којом се ЕУ суочава последњих година. У времену када се због озбиљности кризе све важне одлуке доносе у троуглу Европски савет – Савет – Европска комисија, и када је Европски парламент потпуно скрајнут у том процесу, све чешће се могу чути мишљења да би, због све већег удаљавања владајућих елита од грађана, било пожељно најзначајније теме довести на ниво политичке расправе и јавног дискурса. Криза учешћа грађана један од најозбиљнијих сегмената кризе, а посебно место у превазилажењу таквог стања припада политичким странкама без којих је представничка демократија немогућа.

У овом делу посебно се анализира положај и перспектива евространака у условима кризе представничке демократије. У том контексту аутор анализира стање представничке демократије на националном нивоу, као и промене у организацији и функционисању националних политичких странака, што нужно изазива последице на деловање политичких странака на европском нивоу.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Мр Зорана Чупића „Политичке странке у Европској унији“ представља вредан истраживачки подухват. У нашој све обимнијој литератури о Европској унији, чак и кад овај обим сузимо на тематику политичког система ЕУ, ово је пионирски подухват. Избор теме, и њен резултат, значајнији је утолико што питање о страначком систему у ЕУ не само да није маргинално, већ је, напротив, изузетно значајно и то у једном системски важном смислу. Реч је о суштинском смислу карактера Уније као конкретног система власти. Питање деловања политичких странака најуже је повезано са питањем о томе да ли Унија садржи демократски карактер или бар потенцијал. Ово је проблем са којим се Унија активно суочава већ најмање тридесет година, али, што је важније, проблем који она до данас није решила на начин неповратног и делатног системског решења. У системском троуглу ЕУ који чине политичко представљање, парламент и избори, странке имају свој несмањени значај у поређењу са парламентарним системима модерних држава и посебно парламентарним системима држава чланица Уније. Мр Зоран Чупић се подухватио управо тог питања, које је поставио, разложио и разрешио средствима савремене научне методологије.

Значај и допринос ове дисертације садржани су у успешној анализи и на њој изграђеном објашњењу једног феномена који прожима читав институционални поредак Европске уније. У вишој и напреднијој фази развоја овог поретка странке су постале кључни чиниоци политичког процеса – конституисања јединог директног представништва грађана Уније и њеног све значајнијег законодавца – Европског парламента. Мр. Чупић је показао да нису само избори за ЕП, када је улога странака видљива, место испољавања њихове улоге, већ је то, чак и више и значајније, и фино ткање политичких токова у процесу доношења, спровођења и посебно контроле основних политичких одлука које директно утичу на живот грађана Уније. Али, и више од тога, кандидат се упустио у драгоцену анализу системских слабости, обухватајући и сам страначки систем у Унији, које спречавају пуни допринос странака расту демократског карактера ове наднационалне заједнице.

У методолошком смислу, реч је о раду који задовољава највише критеријуме. Мр Чупић се држао најбољих поступака у одабиру грађе, њеном аналитичком третману и закључивању, што је обезбедило прегледност и убедљивост у приказивању. Дисертацију у потпуности краси њен систематични карактер и добар језик излагања.

Допринос овог рада биће, сасвим сигурно, потпун у нашој академској заједници и широј заинтересованој домаћој публици где упознавање са сложеним поступцима (и тајнама) начина креирања и спровођења јавних политика Уније још увек пати од популаризаторски сведених активности. У растућој продукцији персуазивних производа радови овакве врсте могу унети неопходан ред сазнања. Али, најпре у још увек малој академској заједници која се пре свега занима за озбиљне научне доприносе.

6. Закључак

На основу претходних тачака овог извештаја може се закључити да је ова докторска дисертација задовољава све услове аутентичног и вредног научно-истраживачког подухвата. Мр Зоран Чупић је водио поступак њене израде у складу са правилима научног истраживања, од израде истраживачког задатка (садржане у пријави) до последњег чина писања закључка. На обимном научном материјалу извршена је узорна анализа и изведени поуздани закључци који су потврдили претходо добро постављене хипотезе, како генералну, тако и већи број посебних.

Комисија стога једнодушно оцењује да докторска дисертација „Политичке странке у Европској унији“ у потпуности испуњава услове за јавну одбрану и предлаже Научно-наставном већу Факултета да донесе одлуку у складу са овим закључком.

Београд, 15. јула 2016.

Комисија

Проф. емеритус Др Вукашин Павловић

Проф. Др Весна Кнежевић-Предић

Проф. Др Слободан Самарцић

